

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN DIN COMUNA GHEJA*, JUDEȚUL MUREȘ

Împlinirea dezideratului unității naționale în anul 1918 a fost urmarea luptelor duse pe parcursul întregii noastre istorii pentru afirmarea voinței românești în această parte a lumii. Anul 1918, cel mai fast din întregul nostru trecut, nu lipsit de momente memorabile, a fost pregătit de lupta consecventă, tenace, dusă de poporul român pentru întregirea neamului în hotarele aceleiași țări care să cuprindă toate provinciile locuite în majoritate de români. Destrămarea Imperiului austro-ungar¹ la sfârșitul primului război mondial a fost o consecință a luptelor duse de popoarele oprite ale imperiului, lupte și victorii ale spiritului național favorizate și de înfringerile suferite pe front de Puterile Centrale. Ultimele luni ale anului 1918 au corespuns în Transilvania cu izbucnirea și desfășurarea revoluției burghezo-democratice² care a fost încununată cu Marea unire de la 1 Decembrie 1918. Voința poporului român din Ardeal, exprimată fără echivoc în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, a conferit actului Unirii valoarea unei exprimări democratice, plebiscitare, de necontestat în vremurile viitoare. Caracterul dominant al revoluției burghezo-democratice din Transilvania a fost *cel național*, în concordanță cu spiritul vremii, venind în întâmpinarea ideilor wilsoniene, care la rindul lor n-au făcut altceva decât să răspundă favorabil dorinței atât de des clamate de popoarele oprite, cerind libertate națională, dreptul la autodeterminare și de unire în state naționale unitare.

Ca toate fenomenele sociale mari ale istoriei, și revoluția burghezo-democratică din Transilvania de la sfârșitul anului 1918 pretinde investigației istorice coborîrea pînă la nivelul microstructurii fenomenului, fără de care cunoașterea rămîne incompletă, suspendată la nivelul enunțurilor generale. Acest lucru îl exprimă istoricul francez Pierre Goubert cînd afirmă: „Timpul marilor principii, al marilor teze și al marilor ipoteze a fost exaltant și fecund, iar genii de diverse calibre au zburat în voie. Este timpul să venim la lucruri serioase, adică la analiza pluridisciplinară (și despovărată de certitudini prealabile) a singurei realități franceze, europene și poate mondiale: regiunea. După asta, se va

* Comuna Gheja a făcut parte pînă în 1918 din comitatul Alba de Jos, plasa Uioara; vezi Juhas János, *A magyar korona országai a Bosnia és Herzegovina helységnévtára*, Budapest, 1888, p. 2. Actualmente comuna se află în raza orașului Iuduş.

¹ Cf. *Destrămarea monarhiei austro-ungare*, București, Edit. Academiei R.P.R., 1964, 262 p.

² 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, București, ed. III, 1978, p. 513.

putea filozofa.³ Concluzia oarecum malițioasă nu anulează importanța demersului în favoarea investigării zonelor ultime ale reflectării fenomenului istoric, ultime în ierarhia preocupărilor istorice, dar, în fond, primele, dacă concepem istoria ca fiind făurită de masele populare, rămase anonime și pe care istoriografia actuală are datoria de a le transforma în eroi colectivi, așa cum au fost în realitate. Baza organizatorică a revoluției naționale românești din Transilvania în 1918 a fost constituită de consiliile naționale locale: comitatense, cercuale și comunale, aflate sub stricta îndrumare a Consiliului Național Român Central, cu sediul la Arad⁴. Aceste consilii au fost concepute și create ca organe ale puterii românești, numai datorită lor Transilvania a putut fi „organizată ca țară românească”⁵ în lunile noiembrie și decembrie ale anului 1918. Alcătuite pe baza principiului teritorial-administrativ, consiliile naționale românești au acționat cu multă eficiență pentru îndeplinirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice, contribuind decisiv la mobilizarea populației românești în vederea exprimării voinței de unire cu România în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Publicind documentele consiliului național român care s-a constituit în comuna Gheja, comitatul Alba de Jos, am încercat să cuprindem în sfera interesului istoriografic palierul cel mai de jos, local, al manifestării revoluției. Este interesant de urmărit cum se reflectă marile idei ale momentului la nivelul satelor și comunelor, cum se realizează concret organizarea românilor în consilii naționale, comunale și sătești. Istoria microstructurii sociale verifică sau infirmă concluziile elaborate în urma investigării globale a fenomenelor istorice.

Primul document (Anexe, nr. 1)⁶ reprezintă procesul-verbal al ședinței de constituire a consiliului național român din comună, așa cum fusese „îndrumarea comitetului național central”. La consemnarea celor prezenți se folosește o formulă memorabilă prin conciziunea și semnificația ei: „tot poporul”. Într-adevăr, momentul 1918 în Transilvania a însemnat ridicarea cvasitotală a poporului român pentru înfăptuirea idealurilor lui naționale, întrezărite de mult, dar abia acum împlinite.

În aceeași ședință este aleasă garda națională a locuitorilor comunei Gheja, avînd ca misiune păstrarea ordinii și promovarea intereselor naționale ale populației românești. Constituirea gărzilor naționale românești⁷ pe tot cuprinsul Transilvaniei a fost un pas decisiv în preluarea de către români a administrației provinciei. Gărzile naționale au fost

³ Pierre Goubert, *Sociétés rurales françaises du XVIII-e siècle*, în *Conjoncture économique, structures sociales*. Hommage à Ernest Labrousse, Paris, 1974; apud Florin Constantiniu, *Opera istorică a acad. David Prodan*, în *Revista de istorie*, nr. 2/1982, p. 278.

⁴ Vezi numeroasele studii apărute în problema consiliilor naționale, referințele de bază fiind cuprinse în: Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 337—359; 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, București, ed. III, 1978, p. 514—550; *Consiliul Național Român din Blaj*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, vol. I, 1978, vol. II, 1980, ediție îngrijită de Viorica Lascu și Marcel Știrban.

⁵ Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 337.

⁶ Arh. St. Cluj-Napoca, Fond „Gărzile Naționale din 1918”, document nr. 83.

⁷ Gheorghe Unc, Augustin Deac, *Gărzile Naționale Române din Transilvania*, București, 1979, p. 230.

organele executive cele mai eficace aflate la dispoziția consiliilor naționale; ele erau strict subordonate și îndrumate de conducerea politică românească. Din procesul-verbal al ședinței de constituire reiese că garda națională din Gheja a răspuns cerințelor formulate în apelul Consiliului Național Român Central din 6 noiembrie 1918 care se referea la gărzile naționale: „Fiecare soldat român, dezlegat de jurământul dat împăratului, are libera voie să intre în garda națională română, să poarte simbolul mîndru al suveranității lui naționale, tricolorul, și este supus numai Consiliului Național Român.”⁸

Al doilea document (Anexe, nr. 2)⁹ publicat este lista celor 27 de „feciori” care alcătuiau garda națională românească din comuna Gheja.

Următoarele documente (Anexe, nr. 3, 4)¹⁰ sînt relevante pentru marile frămîntări sociale petrecute în timpul revoluției burghezo-democratice pe teritoriul Transilvaniei. Ancheta cerută de la Luduș gărzii naționale din comuna Gheja pornea de la plingerile baronului Bánffy și ale notarului Esztergán Gerő, care pretindeau că au fost „jefuiți” de locuitorii comunei. Plin de tilc se dovedește a fi răspunsul Consiliului național al comunei, care enumeră abuzurile săvîrșite de acești reprezentanți ai exploatatorilor, ajunși acum la ceasul scadenței, documentul dovedind inconsistența acuzațiilor aduse. Revoluția din Transilvania din 1918 a fost și o ridicare în masă împotriva autorităților locale austro-ungare, mai ales împotriva notarilor, primarilor și jandarmilor, adică a organelor de represiune. Ca urmare a atacului țărănimii, în 5—6 zile, din circa 3200 de notari din Transilvania, 2900 (90%) au fost alungați¹¹. „... Aproape toți notarii comunelor au fost alungați de la posturile lor de către soldații... reînforși la vetrele lor oprindu-le tot mobilul, hrana și familia, lăsîndu-i pierzători de foame... Acești funcționari nu îndrăznesc a se reîntoarce la posturile lor nici la sosirea armatei românești”¹², relatea un ofițer al armatei române martor la aceste evenimente.

Valoarea ultimelor două documente (Anexe, nr. 5, 6)¹³ publicate constă, ca și la cele dinainte, în conturarea atmosferei care domnea în Transilvania în ultimele luni ale anului 1918. Războiul a accentuat sărăcia maselor țărănești condamnate să trăiască în lipsuri, suportînd nedreptățile și vexațiunile unei administrații străine și corupte. Parcurgînd aceste pagini îngălbenite de vreme devii fără să-ți dai seama solidar cu cei care dintr-un colț sau altul al Transilvaniei au realizat marele act de la 1 Decembrie 1918. Ca și într-o grandioasă operă de restaurare, marele adevăr al istoriei naționale se conturează prin alăturarea mai micilor adevăruri ale istoriei locale.

DANIELA COMȘA

⁸ *Idem*, p. 45.

⁹ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond „Gărzile Naționale din 1918”, document nr. 84.

¹⁰ Fondul citat, document nr. 85 și 87.

¹¹ *Relații agrare și mișcări țărănești în România*, București, 1968, p. 263.

¹² Arh. M.A.N., Fond M.C.G.H., Dosar 16/198—1919, fila 43; apud 1918. *Uniunea Transilvaniei cu România*, p. 504.

¹³ Arh. St. Cluj-Napoca, Fondul citat, document nr. 86 și 88.

ANEXE

1.

PROTOCOL

luat în adunarea poporului român din M. Gheja la 6 nov. 1918 sub președința preotului Ion Morligan — fiind delegați din partea comitetului național din M. Luduș I. Morariu și preotul gr. ort.

Prezenți: tot poporul.

Obiectul: — Constituirea și aranjarea afacerilor interne comunale după îndrumarea comitetului național central.

Președintele deschide adunarea resumind pe scurt însemnătatea mișcărilor noi din lume și salutînd cu drag pe delegați în mijlocul nostru. Dă apoi cuvîntul on. D-l preot gr. ort. din Luduș care pe larg și temeinic indică poporului conduita în viitor. Ia apoi cuvîntul D-l I. Morariu la a cărui propunere pentru agendele comunale se propune să se aleagă un comitet din 12 înși:

Se alege 1 Ion Nicoară, 2 Ion Morligan, 3 Banffy Jenis, 4 Arsente Bagl, 5 Alex. Blaga, 6 Niculae Pantea, 7 Iosif Vodă, 8 Petru Blaga, 9 Ioan Andreșan, 10 Simion Molnar, 11 Pantea Constantin, 12 Filimon Nicoară.

Pentru susținerea ordinii s-a ales la propunerea lui I. Morligan următorii 27 feciori: Laureanu Vodă, Iacob Blaga, I. Mărgineanu, T. Stoica, Ion Gherman, T. Bagh, I. Blaga, A. Șuteu, I. Fodor, T. Szabó, I. Lörinczi, N. Nicoară, T. Băndean, I. Veteșan, I. Găbudean, P. Bagl, E. Meresteșan, M. Uț, Z. Buiș, P. Răzvan, I. Szabó, I. Marian, I. Măluan, I. Oltean, Fanea Pantilimon, V. Onișor.

Pentru ca ordinea să fie susținută e lipsă de autoritate — și organizație. — deci feciorii să împărțesc în două grupe avînd doi comandanți și unul peste toți. Propun să se ceară arme și solda pentru soldați.

— Se hotărăște să se ceară arme și soldă de la Comitetul național din centrul comitatului.

Garda va purta numele: *Garda națională română din M. Gheja* și spre deosebire va purta pe brațul stîng banda națională — tricolor și va intra toate sub porunca Consiliului comunal de 12 înși.

Președintele apoi mulțamește delegaților că au binevoit a se prezenta în mijlocul poporului și îndemnînd poporul la ordine închide adunarea.

D. on. I. Morariu
ss/Indescifrabil
I. Morligan

2.

NAȚIONALUL GARDEI

Nr.	Numele	Șarge	Anul nașterii	Anul asent.	Locul nașterii	Locuința
1	Ion Blaga	căprar	1882	1903	M. Gheja	M. Gheja
2	Vas Nicoară	inf.	1891	1912	"	"
3	Toma Szabó	inf.	1895	1915	"	"
4	Indeiu Găbudean	tunar	1883	1914	"	"
5	Nechită Vlad	inf.	1898	1914	"	"
6	Ilie Veteșan	"	1886	1905	"	"
7	Laureanu Vodă	inf.	1894	1914	"	"
8	I. Mărgineanu	"	1892	1912	"	"
9	Tănăsie Stoica	"	1891	1912	"	"
10	Ion Fodor	"	1894	1914	"	"
11	Ion Szabó	tunar	1890	1912	"	"
12	Teofil Băndean	inf.	1887	1914	"	"
13	Artenie Bagl	"	1889	1914	"	"

ANEXĂ 2 (continuare)

Nr.	N u m e l e	Șarge	Anul nașterii	Anul asent.	Locul nașterii	Locuința
15	Procopies Sofron	„	1891	1912	„	„
16	Ion Mărian	inf.	1892	1903	„	„
17	Ion Mălnă	„	1888	1914	„	„
18	Ion Oltean	„	1876	1897	„	„
19	Pantilimon Fanea	„	1891	1912	„	„
20	Victor Onișor	„	1888	1910	„	„
21	Ion Ciugușan	„	1886	1914	„	„
22	Nic Bârsan	inf.	1892	1914	„	„
23	Tanasie Nemeț	„	1892	1914	„	„
24	Tanasie Bagh	„	1892	1914	„	„
25	Alex. Blaga	„	1890	1911	„	„
26	Dumitru Biriș	„	1897	1917	„	„
27	Tănase Gherman	inf.	1874	1894	„	„

3.

GARDEI NAȚIONALE ROMÂNE MURĂSGHEJA

Vă ordonez a ancheta jafurile făcute în comună și în special la Baronul Banffy și not. Esztergan Gerő, să-mi comunicați numele făptuitorilor și obiectele furate dimpreună cu valoarea lor. Gardiștii sunt răspunzători și cu averea și viața lor de jafurile făcute din timpul înființării gardei — Daunele și făptuitorii sunt a să comunica și înainte de înființarea gardei —

Notarul a insinuat că:

1. A suferit dauna de 150.000 cor.

2. și acum i să fură scîndurile

3. sunt a să estrăda obiectele lăsate la Lörinczi Janos

4. sunt a să estrăda obiectele lăsate la Badin Aurel și prețul spirtului în sumă de 125 cor.

5. Ciugurzan George e dator a estrăda cănele notarului

6. sunt a se estrăda obiectele de la Ciugurzan Samoilă.

despre rezultat în timp de 3 zile sub stricte urmări să-mi raportați.

Murăș Luduș

la 3. XII. 1918

Căpitan

ss/Indescifrabil

4.

R A P O R T

La scrisoarea din 3. XII. 1918 — sfatul sătesc din M. Gheja răspunde:

Notariul Esztergan Gerő nu are pagube de 150.000 cor. pentru că toată averea dsale nu face atîta. Valorizarea lucrurilor dsale nu să poate face deoarece dsa și-a dus lucrurile avute aicea, și a dus nu numa Dsa, ci și bucătăreasa Dsale, fratele Dsale pe mai multe cară. O parte — din lucrurile avute le-a dus la armenii din sat. Numai atuncea s-ar fi putut valoriza averea Dsale, dacă Dsa n-ar fi dus nimica, și toate s-ar fi perdut în sat — și atunci am face o valorificare în mare a tuturor lucrurilor. Din toate perderile Dsale valoarea să poate numai îngrăditura, care oamenii din sat au dus-o și să știe cine. Garda poate da seama.

Lucrurile cari le are Lörinczi Janos s-au reținut pentru datorie. Lörinczi Janos i-a lucrat în decursul războiului de 805 cor. Pentru lucru niciodată nu s-a plătit, ci cînd a cerut plata notarului l-a amenințat pe Lörinczi Janos că îl trimite la „hadimunka“. Dsa plătească și își va căpăta lucrurile!

Badiu Arsinte nu-i reține munca numai să vie să și le ducă că el nu-i obligat a le duce deoarece notarul i le-a dat să-i le grijească atunci când el a fugit de aici. Din cele 125 cor. Badiu Arsinte 85 cor. cu care i-a fost dator, restul îl dă.

Ciugursan Gheorghe nu-și reține câinele numai să vie să și-l ducă.

La Ciugursan Samoilă nu are nimica, se află la Gheorghe o căruță și o bute de oleiu, în care se află vreo 2 chile de oleiu.

Sfatul național are plângere, că notariul nu a împărțit făina, petrolul, zahărul și spirtul ci pe întregul le-a reținut pentru Dsa. Ne rugăm să să facă cercetare, ca lucrurile, cari pe nedrept s-au dus de la sat să se restituie, să se plătească.

De când funcționează sfatul național și garda, baronului Banffy Janos i s-au făcut următoarele pagube: 29 porci cari să știe cine i-a dus și deja să duc înapoi, 13 buți goale mici și mari cari de asemenea se duc înapoi, dacă se isprăvește curechiul; 20 scînduri din îngrăditură vechi și cam putrede; 4 roți de car sub reparari, 17 oi din cari mare parte se duc înapoi și 80 de stîlpi de îngrăditură vechi.

Pagubele acestea s-au făcut din 20 nov. 1918, valorizarea lor nu o putem face noi deoarece prețurile azi sînt foarte schimbăcioase.

M. Gheja la 7 dec. 1918

Ion Morligan pres. sfat național

Sofron Gheorghe
Bagh Aurel
Pantea Constantin
Gherasim Ignat
Simion Malna
Blaga Alexandru
Blaga Iacob
Petru Blaga
Ion Andreșan
Petre Crăciun
Filimon Nicoară
Lörinczi Janos

[urmează 2 semnături indescifrabile]

Fila 2 [adăugat ulterior cu creionul]

Domnul comandant militar din Gheja este rugat a face cercetările și a înainta pe vinovați autorităților în drept pentru a fi judecați.

Căpitan ss/Indescrifabil
reg. 15 inf.

8. XII. 1918 M. Luduș

5.

Dr. Ioan Oltean
— avocat —
Murășludaș

Murășludaș, 1918, dec. 4

Multonorate dl părinte!

Dna baroniță Banffy Janos mi-a spus, că locuitorii din Gheja pretind ca baronul să le dea lemne de foc gratis; — a fost la consiliul național român din Cluj — pentru a cere deslășuire asupra pretențiunei sătenilor. De la acest consiliu a căpătat o îndrumare, ca după ce la baronul s-au întîmplat mari furături, — nu e dator să le dea nimic gratis — Eu încă am vorbit azi cu Consiliul din Cluj, — am căpătat îndrumare ca să vă comunic că poporeni nu sunt îndreptățiți a pretinde nimic gratis — după ce au făcut furături mari, fără dacă le trebuie lemne să se insinue la baronul el le dă lemne, acele să fie tăiate în parte cu promisiune la ce au să asculte de încredințatul baronului. —

Vă rog a le comunica oamenilor că în aceste timpuri critice, când preste câteva zile vor sosi trupele române să-și păstreze liniștea, să se abțină de la orice jaf, pentru că aspru vor fi pedepsiți cei vinovați din partea trupelor române, că

nimic nu poate suferi ca să păteze cinstea neamului român cu jefuitorii și fără de legi. — Armata română va decreta în fiecare comună statariu ar fi dureros când ar peri și acum vieți omenești.

Dacă în comună se va prezenta miliția română, vă roagă a o primi cu cea mai mare dragoste și pompă. O încartirați — pre ofițeri în castelul baronului pentru care scop a pus la dispoziția vreo două chilii, iar pre militari în casa cumpărată de la Groful. — Baronul pune la dispoziția armatei și lemne focale, dacă nu ar fi tăiate, vor tăia cât le va fi de lipsă.

Noi ne-am format gardă națională de 40 inși sub conducerea românească.

Armata română azi e în Nirașteu, în săptămîna aceasta va sosi preaici la tot ceasul precum sunt avisat; de aici se va divisa și pre la D-voastră.

Salutîndu-vă cu drag vă sunt profund stimator

Dr. Ion Olteanu adv.

membru în Sfatul Mare Național

[Notat cu creionul]

Azi s-au furat porci, vă rog a porunci să-i ducă numaidecît îndărăt.

6.

On. Consiliul Național

M. Uioara

Cu stimă binevoiesc a vă raporta, deoarece oamenii din M. Gheja au mare lipsă de lemne și nu să pot căpăta de nicăierea iar baronul de aicea are păduri de ar putea fi de ajuns unui comitat și noi personal am stăruit pe lingă dînsul, ca pe lingă un preț mai moderat să pună la dispoziția locuitorilor vreo 6 jugăre și nu a voit — vă rog dați-ne împuternicire să recvirăm vreo 6 jug. și totodată vă rog a le statori prețul, pentru ca să se poată parcela între locuitori că noi nu voim ca hoții să intrăm în pădurile baronului. La noi, care pururea am trăit din lemne de cumpărat dar acum nimeni nu mai transportă, iar în sat e mizerie multă silvană, pace deplină nu poate fi pînă nu se împlinește voința dreaptă și umană a locuitorilor.

M. Gheja 29. XII. 1918

Semnăt I. Morligan pres.
cons. naț.

I. Nicoară notarul
of. naț.

On. Cons. Naț. din Gheja în cestiunea dinlăuntru s-au dat îndrumările de lipsă [...] în sensul ca on. Cons. Național din Gheja să pertracteze și delibereze cu privire la statornicirea prețului și ceilalți parți să-i facă după cum s-a dat îndrumarea.

M. Uioara 3. I. 1919

ss/Indescifrabil
Consiliul Național Român
din M. Uioara

THE ROMANIAN NATIONAL COUNCIL OF THE GHEJA VILLAGE, THE MUREȘ DISTRICT

(Abstract)

It was in 1918 when the national aspirations of the Romanian people were carried out. The union of all territories in a national state was done by a bourgeois democratic revolution that took place by the end of 1918. The documents printed in this article show all the Transylvanians emotional participation to the preparations as well as to the act of the union of Romania. The conclusion you come to by reading to this article is that by knowing the local history you a better understanding and reasoning of world history. The published documents here belong to „The National Romanian Council” that was founded in November 1918 in the village of Gheja, the ex-county of Alba de Jos.